

Survival jako forma aktywności turystyczno-rekreacyjnej – synteza zjawiska

Autor: Przemysław Płoskonka

Abstrakt

Celem artykułu jest usystematyzowanie wiedzy na temat survivalu jako formy aktywności turystyczno-rekreacyjnej. W polskiej literaturze brakuje opracowań o charakterze eksplanacyjnym, kompleksowo ujmujących to zagadnienie. Zdecydowana większość autorów książek i publikacji poruszających tematykę sztuki przetrwania (niekoniecznie pozycji akademickich) skupia się na technicznych aspektach survivalu, pomijając zagadnienia teoretyczne.

Na podstawie dostępnej literatury, obserwacji uczestniczącej i własnego doświadczenia autor podjął próbę syntezy wiadomości na temat survivalu, w tym zaproponował zdefiniowanie go jako formy aktywności turystyczno-rekreacyjnej, wyróżnił jego rodzaje, podzielił na formy uprawiania oraz zidentyfikował główne treści zajęć.

Słowa kluczowe: rekreacja, rekreacja outdoorowa, survival

JEL: L83

Wstęp

W ostatnich latach wśród osób uprawiających turystykę i rekreację ruchową dużą popularność zyskuje survival. W założeniach surowy i drażniący, coraz częściej przybiera łagodniejsze formy, wyjątkowo atrakcyjne zarówno dla młodzieży, jak i dorosłych. Survival nie jest zupełnie nową formą aktywności turystyczno-rekreacyjnej – wyprawy realizujące w pewnym stopniu ideę survivalu organizowały już w latach 50. XX wieku Komisje Turystyki Górskiej PTTK w Warszawie i Krakowie. Były to tzw. obozy wędrownie turystyki kwalifikowanej, zwanej również wysoko kwalifikowaną. Kolejną formą tego typu przedsięwzięć, zbliżoną już do właściwego survivalu, były wyprawy trampingowe – do Azji, Afryki, Ameryki Południowej – organizowane na początku lat 70. przez środowiska akademickie Krakowa. Przemiany społeczno-kulturowe w latach 90. przyczyniły się do popularyzacji takiej formy spędzania czasu wolnego i, wykorzystując dorobek poprzedników, zapoczątkowały trwającą do dziś modę na survival.

Współcześnie survival jest złożoną formą rekreacji i turystyki, realizowaną w wielu różnorodnych modelach. Istnieje tendencja do tego, by każdy rodzaj rozrywki ruchowej związany z ryzykiem, wymagający improwizacji i niosący ze sobą duży ładunek emocji, nazywać survivalem (Płoskonka 2014: 6–7). Wpływ na taki stan rzeczy ma niezaprzeczalnie telewizja i internet. Programy typu *Selekcja* czy *Ultimate Survival – Szkoła przetrwania* przyczyniły się co prawda do rozpropagowania survivalu, wykreowały jednak odrealniony obraz tej formy aktywności, z jednej strony przypisując jej nieprawdziwe właściwości, a z drugiej pokazując jej uczestników jako osoby obdarzone nadludzkimi cechami. W potocznych opiniach o zjawisku survivalu te stereotypy dominują, zaś sztuka przetrwania kojarzy się wyłącznie z filmem *Rambo*, podczas gdy survivalowcom bliższa jest raczej postać MacGyvera, radzącego sobie bez wielkiej ilości sprzętu i używającego raczej mózgu zamiast mięśni. Wciąż rosnące zainteresowanie survivalem wymaga usystematyzowania wiedzy na temat tego zjawiska, a tym samym zdefiniowania go jako

przedmiotu badań naukowych (Płoskonka 2014: 6–7).

Proces badawczy, którego efektem jest niniejszy artykuł, składał się z dwóch etapów. W pierwszym z nich przeprowadzono analizę literatury przedmiotu z obszaru nauk o kulturze fizycznej, piśmiennictwa branżowego (m.in. artykuły w czasopismach: „Survival”, „Polski Przegląd Medycyny Lotniczej”, „Polska Zbrojna”), witryn internetowych zajmujących się tematyką survivalu (m.in. survival.strefa.pl, survival.infocentrum.com) oraz artykułów w czasopismach turystycznych. W drugim etapie dokonano obserwacji uczestniczącej oraz konsultacji naukowych. Obserwację uczestniczącą przeprowadzono wśród osób zajmujących się survivaliem w różnych środowiskach i na terenie całego kraju. Autor wziął udział w obozie szkoleniowym, kursie instruktorskim, imprezie survivalowej oraz przeprowadził spotkanie z członkami Stowarzyszenia Polska Szkoła Survivalu. Konsultacje naukowe były prowadzone w Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego podczas zebrań naukowych.

Podjęte działania umożliwiły zidentyfikowanie survivalu jako aktywności turystyczno-rekreacyjnej, a zarazem jako przedmiotu badań naukowych, oraz określenie związanych z nim form uprawiania, treści zajęć i sposobów organizacji.

Survival w szerokim ujęciu

Słownik języka polskiego PWN definiuje *survival*¹ jako „pokonywanie trudno dostępnych i niebezpiecznych terenów, związane z samodzielnym zdobywaniem pożywienia, traktowane jako sport lub element szkolenia żołnierzy jednostek specjalnych”². Ta definicja jest dalece niewystarczająca i na potrzeby niniejszej pracy należy ją uściślić i sprecyzować.

Survival w potocznym rozumieniu, czyli w możliwie najszerszym ujęciu, utożsamiany jest z umiejętnościami pozwalającymi przetrwać w trudnych warunkach i w związku z tym nazywany jest również sztuką przetrwania i traktuje się go jako zbiór wiedzy o postępowaniu we wszystkich sytuacjach opresyjnych, skrajnie uciążliwych, ekstremalnych (Darman 1995: 8–12; Kwiatkowski 2001: 9; Szmytke 1997: 7–8; Trembaczowski 1998: 5–6; Uryn 2001: 98–100; Wiseman 2001: 14 i in.). Podobnie – ogólnie – przedstawia kwestię Hans Otto Meissner, który

twierdzi, iż survival to „umiejętność przetrwania na łonie dzikiej natury dobrowolnie bądź też w sytuacji przymusowej” (Meissner 1990: 5). Jacek Pałkiewicz również uznaje survival za „umiejętność przetrwania w ekstremalnych, skrajnie uciążliwych warunkach” (Pałkiewicz 1998: 7). Dodatkowy element charakterystyczny dodaje z kolei Marek Dworzyński, który terminem survival określa „umiejętności przetrwania w nieznanym terenie przy użyciu minimalnej ilości sprzętu, z wykorzystaniem własnych umiejętności i silnej woli” (Dworzyński 1998: 16). Wedle najładniejszych ujęć survival jest umiejętnością przystosowania do nowych okoliczności i warunków (Pękała 1998: 77–86), lub po prostu rodzajem samoratownictwa (Kwiatkowski 2009: 17–29). John Wiseman zauważył, że „umiejętność przeżycia w warunkach odmiennych od normalnych podnosi się do rangi sztuki, nazywając ją survivaliem” (Wiseman 2001: 14–15). Poprzez survival rozumie się też – w innym ujęciu – dziedzinę działalności człowieka ukierunkowaną na ochronę samego siebie jako jednostki, gatunku, a także swego habitatu, czyli szeroko rozumianego środowiska społecznego i przyrodniczego (Kwiatkowski 2009: 17–29).

Można zatem ogólnie przyjąć, że survival to rodzaj działalności ludzkiej oraz towarzyszący jej zespół postaw, z których wynika zbiór świadomych zabiegów przygotowujących oraz służących przetrwaniu w przewidywanych trudnych i skrajnie trudnych sytuacjach. Jako umiejętność okazuje się przydatny przede wszystkim w sytuacjach nietypowych, nagłych i groźnych, zwłaszcza wobec braku podstawowych środków do życia oraz narzędzi (Kwiatkowski 2012: 94–109). Survival traktowany jako sztuka przetrwania jest umiejętnością dostosowywania się do warunków zewnętrznych oraz dostosowywania warunków zewnętrznych do swoich potrzeb (por. Koziński 1980). Arkadiusz Pawełek określa sztukę przetrwania nie tylko jako umiejętność przetrwania w skrajnych warunkach, ale również jako „wiedzę o tym, jak połączyć wszystkie elementy-umiejętności w jedną całość, w coś, co pozwoli przetrwać i wydostać się z sytuacji bez wyjścia” (Pawełek 2004: 9).

Krzysztof Kwiatkowski podkreśla, że w terminie »sztuka przetrwania« określenie »sztuka« pozwala zaznaczyć tę szczególną umiejętność posługiwania się wiedzą prakseologiczną, gdyż dotyczy jak najsprawniejszego zaspokajania życiowych potrzeb przy jak najmniejszych nakładach własnych oraz twórcze podejście do szukania rozwiązań” (Kwiatkowski 2009: 17–29). Colin Towell zaznacza jeszcze, iż w przypadku „sztuki

¹ Survival jest semantycznym zapożyczeniem z ang. słowa *survival* – przetrwanie, przeżycie <http://www.ling.pl/survival> [3.11.2014]

² <http://sjp.pwn.pl/sjp/survival;2576660> [3.11.2014]

przetrwania obowiązuje zasada, by minimum zużytej energii przyniosło maksymalny zysk” (Towell 2012: 6–7, 10)

W takim ujęciu sztukę przetrwania Krzysztof Kwiatkowski określa jako „dziedzinę ludzkiego działania, którego myślą przewodnią jest wpływanie na rzeczywistość i twórcze jej przeobrażanie. Aby dramat zagrożeń przemienić w spokój bezpieczeństwa i ocalenie, konieczne jest posłużenie się wyobraźnią, przekroczenie stereotypowego myślenia. Ktoś, kto pokonał wielką przeszkodę, rozwiązał poważny problem, ma na swoim koncie nadzwyczajne osiągnięcie, które udaje się nielicznym, a zatem dokonał sztuki” (Kwiatkowski 2012: 98–99). Problem, jakim jest przetrwanie w warunkach opresyjnych, z pewnością zmusza do podjęcia zmagania z dowolnie definiowanym przeciwnikiem. Na tym polega surwiwal i stąd jego częściowa zbieżność terminologiczna ze sztuką przetrwania.

Bolesław Uryn dopowiada jeszcze jedno wyjaśnienie. Aby dać sobie radę w nowym środowisku, musimy się przystosować lub bronić się przed jego szkodliwym oddziaływaniem. W tym celu niezbędna jest wiedza o zagrożeniach i pozwalających je ograniczyć metodach działania. Trzeba zwiększyć możliwości naszego organizmu, ale znać też granice jego wytrzymałości – i to właśnie nazywa „sztuką przetrwania” (Uryn 2003: 7–8).

Fundament sztuki przetrwania stanowią proste zasady, dotyczące postawy psychicznej, odzieży i wyposażenia. Każdy adept tej sztuki

musi opanować też podstawowe umiejętności, a w szczególności przyjąć zasady wyodrębnione przez psychologię przetrwania, ponieważ to ich znajomość może ostatecznie zdecydować o sukcesie (Darman 1995: 7). Odpowiednie nastawienie surwiwalowca do stojących przed nim zadań jest wynikiem treningu – a więc świadomego i planowego cyklu ćwiczeń – w czym podtrzymuje go wiara we własne możliwości oraz podobne warunki podczas kolejnych tur ćwiczeń (Tomczak i in., 2012: 297–323).

Sztukę przetrwania charakteryzuje się również jako umiejętność pokonywania stresu będącego reakcją na trudne sytuacje. Człowiek, który znalazł się w trudnej sytuacji, powinien pamiętać o hierarchii czynników przetrwania. Jacek Pałkiewicz do najważniejszych z nich zalicza „wiarę w siebie, wolę przeżycia, umiejętność budowy schronienia, rozpalania ognia, pozyskania wody i żywności, znajomość zasad sygnalizacji, plan działania oraz ekwipunek” (Pałkiewicz 2008: 375–382). Collin Towell uzupełnia ten zbiór o szczęście (Towell 2012: 6–7, 10). Instykt samozachowawczy czy też wola przetrwania jest genetycznie dziedziczną mądrością, dzięki której inicjowane są wszelkie działania służące przetrwaniu (Róžański i in. 2005: 228–233), pozostałe czynniki można nabyć bądź zdobyć (Towell 2012: 6–7, 10).

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele typologii surwiwalu, odnoszących się do szerokiego pojmowania zjawiska. Najczęściej za kryterium podziału przyjmuje się cel działalności,

Tabela 1. Rodzaje surwiwalu (opracowanie własne na podstawie wyników obserwacji uczestniczącej oraz: Pałkiewicz 1998, Szmytke 1997: 7–13; Kwiatkowski 2001: 271–274; Róžański 2006: 269–277; Jakosz, Działek 2009: 63–75; Płoskonka 2014: 13)

RODZAJ SURWIWALU	CEL ORAZ CECHY CHARAKTERYSTYCZNE
Zielony, bushcraft	„Czysta” forma bytowania, bez większych udogodnień technicznych, w harmonii i w zespoleniu z przyrodą. Celem jest nabycie umiejętności pozwalających na samowystarczalną egzystencję w warunkach naturalnych, z dala od cywilizacji.
Paramilitarny	Celem jest nabycie umiejętności przetrwania w skrajnie niesprzyjających warunkach i działań ofensywno-defensywnych, pozwalających wykonać ustalone zadanie o charakterze paramilitarnym. Pojawiają się też elementy treningowe charakterystyczne dla wojska oraz innych służb mundurowych, w tym także specjalnych (posługiwanie się bronią, samoobrona, taktyka pola walki itp.).
Miejski, prewencyjny	Celem jest przygotowanie do różnego rodzaju sytuacji opresyjnych występujących w dużych skupiskach ludzkich, problemów cywilizacyjnych i klęsk żywiołowych. Kładzie nacisk na trening psychiczny (wola przetrwania w sytuacjach kryzysowych) i umiejętność racjonalnego działania.
Profesjonalny, zawodowy	Stanowi element pracy zawodowej służb mundurowych, specjalnych, ratowniczych, w tym straży pożarnej, policji i wojska. Celem jest wykształcenie norm postępowania zwiększających efektywność wykonywanych zadań w sytuacjach podwyższonego ryzyka, zagrożenia i odosobnienia.

teren czy też dostępny sprzęt. Wzajemne przenikanie się poszczególnych form – szczególnie w aspekcie technik przetrwalnych – utrudnia jednoznaczny podział.

Na potrzeby niniejszego artykułu autor podjął próbę uporządkowania klasyfikacji surwiwalu oraz – co wynika z działań typologicznych – identyfikacji jego wybranych rodzajów (zob. tab. 1). Za główne kryterium podziału przyjęto cel oraz cechy charakterystyczne formy organizacyjnej. Kolejnym ważnym kryterium podziału surwiwalu może być zastosowany sprzęt. Jedynym obowiązkowym elementem wyposażenia każdego surwiwalowca jest tzw. puszka surwiwalowa. Jest to podstawowy ekwipunek pozwalający przetrwać w większości trudnych sytuacji, będący przy tym realizacją maksymy: „W sytuacji prawdziwego zagrożenia całym Twoim wyposażeniem będzie zawartość Twoich kieszeni” (Wiseman 2001: 15).

Nie oznacza to jednak, że surwiwalowcy nie zabierają ze sobą na wyprawy żadnego innego sprzętu – uczestnicy takich przedsięwzięć chętnie korzystają zarówno z turystycznej odzieży, militarnego wyposażenia, jak i z technicznych nowinek. Wszystkie te elementy mają zwiększyć bezpieczeństwo i względny komfort uczestnika podczas zajęć. Ekwipunek dostosowany do rodzaju działań w terenie znacznie zmniejsza ryzyko znalezienia się w naprawdę groźnej sytuacji (McManners 1995: 21). Collin Towell wręcz podkreśla, że „dobór sprzętu i odpowiednie ubranie są kluczowe, sam zaś ekwipunek należy dopasować do najgorszej zakładanej sytuacji. Ponadto istotna jest również znajomość własnego sprzętu, aby w chwili awarii można go było naprawić lub zastąpić” (Towell 2012: 6–7,10).

Na podstawie analizy literatury oraz obserwacji uczestniczącej autor podjął próbę sklasyfikowania form surwiwalu ze względu na zastosowany sprzęt (zob. tab. 2).

Rodzaje surwiwalu można też wyodrębnić ze względu na miejsce wypadu, a mogą one być bardzo różnorodne. Specyfika zajęć surwiwalowych

pozwała organizować je na wszystkich kontynentach i we wszystkich strefach klimatycznych, w każdych warunkach terenowych i o każdej porze roku – różnice dotyczą zastosowanych technik przetrwalnych. Literatura fachowa wskazuje w tym względzie na szczególnie ekstremalne obszary klimatyczne i topograficzne Ziemi, w tym lodowce, pustynie i dżungle (Darman 1995: 145–247, Pałkiewicz 2008: 391–425, McManners 1995: 138–145), jak również obszary po prostu specyficzne, takie jak morze (Pałkiewicz 2008: 386–390; Wiseman 2001: 478–501), las (Meissner 1990: 35–69; Trembaczowski 1998: 18–90; Mears 2001: 35–109), góry (Lewandowski 2010: 57–73) oraz miasta (Kwiatkowski 2001: 77–104, Pałkiewicz 2006: 14–132). Jak zauważają jednak Tomczak, Różański i Kuprianiuk (Tomczak i in. 2012: 297–323), surwiwal o charakterze turystyczno-rekreacyjnym odbywa się głównie na terenach leśnych. Atrakcyjne są również góry i mokradła. Istotne jest także sprecyzowanie treści zajęć z surwiwalu. Wiedza, jaką powinien dysponować surwiwalowiec, nie stanowi treści jednej dziedziny naukowej, musi zawierać w sobie elementy z wielu dziedzin – wszystkie służące przetrwaniu (Kwiatkowski 2012: 94–109, Różański 2006: 269–277). Na surwiwal składają się różnorakie zadania, związane z ochroną ciała, zasobów, warunków, i wykonanie ich wymaga zupełnie innej wiedzy teoretycznej i praktycznej. W surwiwalowej strukturze działań istotne jest też przygotowanie się do przyjęcia na siebie wszelkich kłopotów związanych z potencjalnym zagrożeniem, co jeszcze bardziej rozszerza paletę dziedzin naukowych niezbędnych uczestnikom takich przedsięwzięć (Różański 2006: 269–277, Tomczak i in. 2012: 297–323).

Wykorzystując literaturę przedmiotu, autor podjął próbę zbudowania typologii form surwiwalowych w zależności od zakresu zajęć (zob. tab. 3). Celowo nie wzięto pod uwagę elementów surwiwalu profesjonalnego, gdyż nie są one przedmiotem artykułu.

Tabela 2. Podział form surwiwalu ze względu na używany sprzęt (opracowanie własne na podstawie wyników obserwacji uczestniczącej oraz: Kwiatkowski 2001: 271–274, Jakosz, Działek 2009: 63–75, Płoskonka 2014: 14)

RODZAJ SURWIWALU	UŻYWANY SPRZĘT
Minimalistyczny	Uczestnicy używają minimalnej ilości sprzętu – zestaw tzw. puszki surwiwalowej, która daje szansę przetrwania bez względu na teren.
Turystyczny	Uczestnicy używają większej ilości sprzętu niż w przypadku surwiwalu minimalistycznego i jest on rozszerzony o tzw. tradycyjny zestaw turystyczny (śpiwór, namiot, karimata, plecak, kuchenka turystyczna itp.), zapewniający nieco komfortu.
Specjalistyczny	Uczestnicy używają specjalistycznego sprzętu w zależności od terenu działania oraz zagrożenia. Dotyczy to zwłaszcza służb mundurowych i ratowniczych.

Tabela 3. Treści zajęć z surwiwalu – ujęcie szerokie (opracowanie własne na podstawie wyników obserwacji uczestniczącej oraz: Łobożewicz 2001: 138–143, Róžański, i in. 2005: 228–233, Jakosz, Dziełek 2009: 63–75, Płoskonka 2014: 16–17)

ZAGADNIENIA PODSTAWOWE	TREŚCI
Sprzęt, ubranie, ekwipunek	dobór wyposażenia i ubioru w zależności od warunków terenowych; użytkowanie i konserwacja sprzętu; kompletowanie własnej puszki surwiwalowej; sprzęt i ubiór improwizowany
Psychologia przetrwania	trening psychologiczny; radzenie sobie w sytuacjach nietypowych; ocena sytuacji nadzwyczajnych
Terenoznawstwo	nawigacja przy pomocy mapy i busoli, wyznaczanie azymutów, tworzenie szkiców terenowych; posługiwanie się GPS-em; wykorzystywanie środowiska naturalnego do orientacji w terenie, określania stron świata oraz nawigacji
Przemieszczanie się w terenie, pokonywanie przeszkód	przeprawy wodne (techniki konstruowania tratw); poruszanie się w terenie górskim, leśnym, bagnistym itp.; pokonywanie terenu z naturalnymi przeszkodami
Schronienie	budowa schronień z wykorzystaniem zarówno posiadanego sprzętu, jak i naturalnego terenu i materiałów; zabezpieczanie się przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi.
Woda	transport i odkażanie wody w terenie, minimalizacja strat wody w organizmie
Ogień	zasady doboru terenu i budowania różnego rodzaju ognisk; rozpalenie ognia w różnych warunkach terenowych i różnymi sposobami
Zdobywanie i przygotowywanie żywności	zdobywanie i przygotowywanie prostego pożywienia; łowienie ryb; przechowywanie i konserwowanie żywności; „trening głodowy”
Sygnalizacja	sposoby komunikacji na odległość, alfabet Morse’a; zasady wzywania pierwszej pomocy w zależności od posiadanego sprzętu i terenu
Roślinoznawstwo	rozpoznawanie gatunków roślin jadalnych i leczniczych oraz sposoby ich zbierania i przygotowania do spożycia
Posługiwanie się linami	techniki i sprzęt improwizowany; robienie węzłów; pokonywanie przeszkód terenowych (za pomocą lin); przeprawy linowe, budowanie i pokonywanie mostów linowych
Ratownictwo	najczęstsze wypadki w terenie i sposoby udzielania pierwszej pomocy; schematy działań służb ratowniczych; apteczka pierwszej pomocy
Prognozowanie pogody	podstawy meteorologii w terenie
ZAGADNIENIA UZUPEŁNIAJĄCE	TREŚCI
Rozpoznawanie tropów zwierząt	badanie życia fauny na określonym obszarze; rozpoznawanie gatunków zwierząt, specyfika ich zachowań
Pionierka obozowa	budowa prowizorycznych narzędzi; budowa prowizorycznych urządzeń obozowych
Trening fizyczny	zajęcia ogólnousprawniające; elementy zaprawy porannej
Łucznictwo	podstawy budowy i zastosowania łuku; prowizoryczna broń
Surwiwal miejski/prewencyjny	postępowanie podczas wypadków i klęsk żywiołowych takich jak pożar i powódź; wypadek komunikacyjny, wypadki w domu i w pracy itp.; efektywne przemieszczanie się w mieście; zachowanie w przypadku ataku terrorystycznego
ZAGADNIENIA CHARAKTERYSTYCZNE DLA SURWIWALU PARAMILITARNEGO	
Samoobrona	poznanie i ćwiczenie technik samoobrony, elementy sztuki walki
Posługiwanie się bronią	posługiwanie się bronią różnego rodzaju
Taktyka pola walki	taktyka działań w lesie (tzw. taktyka zielona), w mieście (taktyka czarna) i w wodzie (niebieska); zajęcia oparte na symulowanych działaniach militarnych
Musztra wojskowa	ABC żołnierza (ubieranie się w wojskowe uniformy, używanie wojskowego sprzętu); zajęcia w formie parażołnierskiej, wojskowe gry strategiczne
Maskowanie	maskowanie, tropienie i zacieranie śladów
Techniki działań służb specjalnych, wojskowych, policyjnych	poznawanie stopni wojskowych i rodzajów sił zbrojnych; szkolenie na wzór jednostek specjalnych, np. program <i>Selekcja</i>

Survival w wąskim ujęciu

W ujęciu wąskim survival oznacza działalność wojskową realizowaną w ramach edukacji obronnej. Jej celem jest przygotowanie żołnierza do działań militarnych, survival jest więc traktowany jako sposób przygotowania fizycznego w szkoleniu obronnym żołnierzy (Groskrejc 1996: 34–39). Jest również – patrząc z innej perspektywy – jednym z elementów treningu militarnego.

Survival tak postrzegany należałoby zdefiniować jako wiedzę i kompetencje motoryczne umożliwiające radzenie sobie w sytuacjach wymuszonego odosobnienia na terenie zajęтым lub kontrolowanym przez siły wrogie oraz sposób trenowania tychże kompetencji. Obejmuje zagadnienia związane zarówno z utrzymaniem życia w warunkach izolacji od sił własnych oraz innych jednostek i zbiorowości ludzkich (I kategoria zadań), jak i z sytuacją, w której pojawia się konieczność podjęcia walki o przetrwanie z siłami dążącymi do pojmania żołnierza lub pozabawienia go życia (II kategoria zadań) (Kalina i in. 2002: 397–404).

Specyfika tych zajęć polega na wszechstronnym nauczaniu umiejętności z dziedzin przydatnych żołnierzowi podczas działań zbrojnych. Innym ich aspektem – o nie mniejszym znaczeniu – jest przygotowanie żołnierza do walki (pracy) w warunkach ekstremalnych (Kalina i in. 2002: 397–404). Jak zauważa Tadeusz Pękała: „celem sztuki przetrwania (żołnierzy) jest utrzymanie się przy życiu w okolicznościach nadzwyczajnych w dowolnym miejscu na Ziemi” (Pękała 1998: 77–86).

Innym modelem takiego survivalu jest survival lotniczy, będący jedną z form przygotowania pilota wojskowego do skutecznego działania w warunkach wyjątkowych. Dotyczy to pilotów wojskowych, których zdolność przeżycia w określonych warunkach może zależeć od tego, czy mechanizmy poznawcze, wykonawcze i samokontroli będą efektywne w sytuacji wyjątkowo niekorzystnej (Ślusarski, Orkisz 1994: 30–45).

Sztuka przetrwania żołnierzy i pilotów sprowadzana jest często do działania w sytuacjach ekstremalnych, skrajnych, na granicy życia i śmierci i postrzegana jest jako zbiór technik. W rzeczywistości jest to umiejętność całkowitego zapoznania nad własną psychiką i fizjologią. Aby to osiągnąć, niezbędne jest połączenie obszernej wiedzy teoretycznej z doświadczeniem, dopiero wówczas bowiem człowiek jest w stanie kontrolować reakcje organizmu na zjawiska zewnętrzne, odczytywać sygnały i z odpowiednim

wyprzedzeniem przewidywać wydarzenia (Groskrejc 1996: 34–39). Odosobnienie jest dla żołnierza zawsze sytuacją trudną, a sposób, w jaki się zachowa, zależy od wielu czynników.

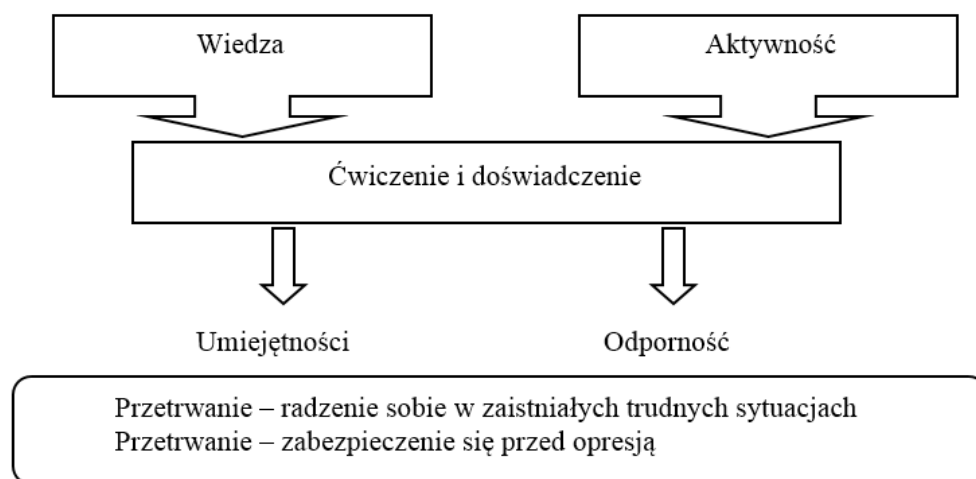
Survival a szkoła przetrwania

Survival bywa również używany jako synonim terminu „szkoła przetrwania”, szczególnie w publikacjach związanych z działalnością wojska (Kalina 1997: 285–289, Kalina i in. 2002: 397–404). Jak podaje Roman Kalina: „działo się tak już w momencie przyswojenia sobie tego terminu w polskim piśmiennictwie, czyli na początku lat dziewięćdziesiątych. Przygotowanie komandosów polskich grup specjalnych do przetrwania w odosobnieniu określa się natomiast wprowadzonym jeszcze w latach sześćdziesiątych terminem bytowanie” (Kalina 1997: 285–289). Szkołę przetrwania, podobnie jak sam survival, utożsamia się z działaniem w warunkach ekstremalnych i w związku z tym korzysta się z tego określenia do celów wojskowych. Pękała zauważa, że „w przygotowaniu żołnierza do szeroko rozumianych działań militarnych dostrzeżono istotną rolę szkoły przetrwania, która uczy żołnierza umiejętności przydatnych na współczesnym polu walki, jak i – co jest niezwykle istotne – przygotowuje do działań w warunkach ekstremalnych” (Pękała 1998: 77–86).

W potocznym rozumieniu szkoła przetrwania to, po pierwsze, miejsce – np. Szkoła Przetrwania AS³; po drugie – proces opanowywania technik i pogłębiania wiedzy z dziedzin wchodzących w skład survivalu.

Uczestnicy szkoły przetrwania uczą się zachowania w ekstremalnych warunkach bez narażania na szwank swojego życia. Obcują z dziką przyrodą, bez żywności, map ani jakichkolwiek narzędzi. W takiej sytuacji mogą sprawdzić, jak silna jest ich wola przeżycia. Liczy się przede wszystkim determinacja i pomysłowość. Przyrządzanie napojów z ziół czy traw, żywienie się owadami, czasem nawet surowymi, sypianie pod gołym niebem na igliwiu lub liściach, samodzielne budowanie tratwy umożliwiającej poruszanie się w dół lodowatej i rwącej rzeki – takie „atrakcje” i wiele więcej zapewniają szkoły przetrwania (Skorska 2003: 25–26). Starają się one więc nauczać technik przeżycia, czyli, inaczej mówiąc, technik survivalowych (Dworzyński 1998: 16). Zbieżność pojęć survivalu i szkoły przetrwania utrwaliła się na tyle mocno, że popularna internetowa encyklopedia przedstawia szkołę przetrwania jako „zorganizowaną formę survivalu,

³ <http://www.survivalas.maze.pl/> [3.11.2014]

Rys. 1. Trening surwiwalowy – świadome przetrwanie (opracowanie własne)

z podziałem na adeptów i instruktorów, której celem dla grupy jest nabycie lub doskonalenie posiadanych umiejętności, w warunkach wcześniej zaplanowanych, z wykorzystaniem specyficznej surwiwalowej metodologii” (Wikipedia)⁴. Podobnej zależności nie notuje za to *Słownik języka polskiego PWN*⁵, gdzie *szkoła przetrwania* ujmowana jest jako „kurs organizowany w trudnych warunkach, np. w puszczy lub na bagnach, uczący, jak sobie radzić z dala od cywilizacji”. Jest to zatem definicja kompletnie odmienna od przytoczonej już w tej pracy definicji surwiwalu pochodzącej z tego samego słownika. Należy zatem przyjąć, że termin *szkoła przetrwania* może być stosowany jako synonim surwiwalu wyłącznie w wąskim ujęciu.

Surwiwal a sytuacja typu surwiwal

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na odróżnienie świadomego uprawiania surwiwalu od znalezienia się w sytuacji typu surwiwal. W okolicznościach, które wymagają skupienia się na przetrwaniu, można znaleźć się na skutek własnej decyzji (forma rekreacji, edukacji, ćwiczeń) lub przypadkowo, czyli w wyniku zbiegu nagłych zdarzeń. Są to zatem dwie różne sytuacje: sytuacja z wyboru lub sytuacja losowa (Tomaczak i in. 2012: 297–323). Idąc dalej, można odróżnić tych, którzy znaleźli się w zagrożeniu i muszą walczyć o przetrwanie, od tych, którzy się szkolą i do podobnych sytuacji sukcesywnie przygotowują.

⁴ http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Sztuka_przetrwania [3.11.2014]

⁵ <http://sjp.pwn.pl/sjp/szkoa-przetrwania;2526741> [3.11.2014]

Człowiek może nagle znaleźć się nagle w ekstremalnej sytuacji, bo zlekceważył normy bezpieczeństwa, był nadmiernie zmęczony, okazał lekkomyślność lub niedbalstwo, popisał się zbyt dużą odwagą i brawurą lub podejmował zbyt wielkie ryzyko w pogoni za silnymi wrażeniami (McManners 1995: 6–9). Sytuacja surwiwalowa może być jednak spowodowana również przez czynniki zewnętrzne, niezależne od tego, kto się w niej znalazł. Może to być katastrofa lotnicza, awaria statku, uszkodzony samochód lub każde niespodziewane zdarzenie, które stwarza potencjalne niebezpieczeństwo i zmusza uczestników do podjęcia działań. Nie oznacza to przecież, że stają się oni surwiwalowcami, a jedynie to, że starają się ocalić zdrowie bądź życie (Meissner 1990: 5–9, 264–286).

Dla człowieka dobrze przygotowanego do życia na łonie natury jest ona przyjacielem; człowiekowi, który na łonie natury znalazł się wskutek krytycznych okoliczności, gdy nie jest do tego przygotowany, otoczenie wydaje się wrogiem (Mazurek 2005: 64–69). Hans-Otto Meissner podkreśla, iż „ćwiczenie surwiwalu, to znaczy uczenie się kroków zaradczych pozwalających przeżyć, jest najlepszym z możliwych sposobów na przetrwanie. Wprawdzie z umiejętności tych korzysta się dopiero w ostateczności, czyli na przykład w sytuacji typu surwiwal, ale gdy ktoś zajmie się tą sztuką dopiero wtedy, gdy spadnie na niego nieszczęście, jest już za późno. Niezbędne kroki należy podjąć w okresie pomysłowości” (Meissner 1990: 264–286).

Można zatem założyć, iż trening surwiwalowy – związany ze świadomym przetrwaniem – będzie polegał z jednej strony na „wyjściu” z już zaistniałej sytuacji, a z drugiej na zabezpieczeniu przed faktem opresji w przyszłości (zob. rys.1).

Surwiwal jako forma turystyki i rekreacji

Surwiwal jest jedną z form turystyki i rekreacji, dwóch przejawów działalności ludzkiej, których rozróżnienie bywa dość trudne. Literatura dotycząca sfery turystyczno-rekreacyjnej uznaje surwiwal za rodzaj aktywności przygodowej i w związku z tym umiejscawia go wśród form plenerowej rekreacji przygodowej (Kruczek 2009: 9–16, Tomczak i in 2012: 297–323), turystyki przygodowej (Łobożewicz 2001: 138–143, Zarzycki, Opoka 2007) lub turystyki kwalifikowanej (Lewandowski 2010: 57–73, Mogiła-Lisowska i in. 2012: 251–258). Zdaniem autora niniejszego artykułu surwiwal, jako forma turystyki i rekreacji, związany jest z rozwojem turystyki kwalifikowanej (w Polsce) i rekreacji przygodowej (na świecie).

Surwiwal a rekreacja

W ujęciu Teresy Wolańskiej rekreacją są „różnego rodzaju zajęcia podejmowane w czasie wolnym, dobrowolnie, dla przyjemności, autoekspresji, formacji własnej osobowości, odnowy i pomnażania sił psychofizycznych” (Wolańska 1989: 9–10). Ta sama autorka podaje dalej, że rekreacja obejmuje wszystkie zajęcia o treści hobbystycznej, ruchowej, sportowej, turystycznej lub rozrywkowej realizowane w czasie wolnym, którym jednostka oddaje się z własnych chęci (Wolańska 1989: 9–10).

Z punktu widzenia aktywności surwiwalowej istotny jest rodzaj rekreacji zwany rekreacją ruchową. Maria Kwilecka i Zuzanna Brożek definiują ją jako „różnego rodzaju zajęcia aktywizujące ruchowo, sportowo, turystycznie, zabawowo, którym człowiek oddaje się z własnej chęci, w czasie wolnym i dla realizacji potrzeb wewnętrznych” (Kwilecka, Brożek 2007: 29). Podkreślają dodatkowo znaczenie swobodnego wyboru (dowolności) jako warunku koniecznego do nazwania aktywności ruchowej rekreacją fizyczną.

Rekreację ruchową odróżnia od innych form działalności człowieka kilka istotnych elementów: jest formą aktywnego wypoczynku zaspokajającą potrzebę ruchu; ma miejsce wyłącznie w czasie wolnym; jest podejmowana z wyboru, bez przymusu, czyli presji zewnętrznej; jest środkiem do realizacji celów; wypływa z zainteresowań, zaspokajania potrzeb i aspiracji człowieka (Kwilecka, Brożek 2007: 11–40).

Za cel rekreacji fizycznej Wolańska uważa „zaspokojenie potrzeby ruchu i osiągnięcia płynącego stąd zadowolenia (...) przy czym aktywność

ruchowa jest czymś więcej niż po prostu bieganiem, skakaniem czy rzucaniem – jest jednocześnie świadomym doświadczeniem i określonym indywidualnym przeżyciem podmiotowym” (Wolańska 1989: 9–10). Tadeusz Łobożewicz konkretyzuje, że „najdoskonalszą formą aktywności ruchowej, zbliżenia do regenerującego się biologicznie środowiska lasów, wód, pól, dostępną dla wszystkich bez względu na wiek, płeć i stopień zamożności, jest turystyka. Jest ona szczególną formą rekreacji ruchowej (fizycznej), która zaspokaja nie tylko potrzeby ruchowe człowieka, lecz także psychiczno-intelektualne” (Łobożewicz 2001: 33–46). Różnice pomiędzy obiema formami ruchu polegają zatem na tym, że w turystyce uznaje się równorzędność celów poznawczych, wychowawczych i zdrowotnych, podczas gdy w rekreacji dominującym celem jest utrzymanie dobrego stanu zdrowia.

Zajmowanie się surwiwalem pozwala w pełni wykorzystać wszystkie funkcje, które powinna spełniać rekreacja, a zwłaszcza odmiana surwiwalu zwana właśnie surwiwalem rekreacyjnym, która koncentruje się na aktywnym wypoczynku i rozrywkowym podejściu do sztuki przetrwania. Jest to możliwe dzięki ucieczce od codzienności i rutyny do wykreowanego świata, zwykle w miejscu oddalonym od skupisk ludzkich i urbanistycznych przestrzeni, w którym czekają na uczestników niecodzienne zadania. Surwiwal rekreacyjny to najczęściej wypadki w tereny leśne, atrakcyjne stają się obecnie także góry i mokradła (Tomczak i in. 2012: 297–323).

Związki surwiwalu i rekreacji podkreślają m.in. Łobożewicz (Łobożewicz 2001: 33–46), Kruczek (Kruczek 2009: 9–16) i Górka (Górka 2012: 92–100). Wedle ich ustaleń sięgają one lat 70. XX wieku, kiedy to poszukiwanie przygód i nowych, ciekawych wyzwań związanych z ryzykiem w działalności turystyczno-rekreacyjnej doprowadziło do narodzin nowej formy aktywności ruchowej określanej mianem rekreacji ryzykowej (ang. *risk recreation*) lub plenerowej rekreacji przygodowej (ang. *outdoor adventure recreation*). Tym terminem zaczęto określać zbiorowo wspinaczkę górską, skoki spadochronowe, nurkowanie, żeglarstwo, baloniarstwo czy właśnie surwiwal.

Według Alana Ewerta (za Łobożewicz 2001: 138–140) plenerowa rekreacja przygodowa to „niekonsumpcyjna aktywność rekreacyjna odbywająca się w ośrodkach plenerowych, zawierająca element ryzyka realnego czy też uświadamianego, której wynik jest nieznanym, a wpływ na nią ma zarówno uczestnik, jak i warunki środowiska”. Definicję tę uzupełnia Ralf Buckley, podkreślając, że w „przygodowych formach aktywności

rekreacyjnej nacisk nie jest położony na wygrywanie lub przegrywanie, lecz na stawianie czoła wyzwaniom środowiska naturalnego” (Buckley 2006: 75–83).

Te elementy rekreacji przygodowej odpowiadają wartościom stanowiącym fundament survivalu. Jacek Pałkiewicz uważa, że „surwiwal bazuje na chęci przeżycia przygody, sprawdzenia się, potrzebie atrakcyjnego spędzenia czasu, podziwiania natury oraz akceptacji tego, co otacza człowieka” (Pałkiewicz 1998). W grupie podstawowych zajęć rekreacji plenerowej – obok kajakerstwa, wspinaczki górskiej, narciarstwa ekstremalnego – jest więc miejsce i na survival, będący doskonałą formą turystyki przygodowej (Szmytke 1999: 198–203).

Survival a turystyka

Za turystykę powszechnie przyjęto się uważać podróże lub wędrówki odbywane w czasie wolnym dla wypoczynku, rozrywki, pomnażania zdrowia i zdobywania nowych doświadczeń (Toczek-Werner 2002: 38–46). Są to stwierdzenia dalece niewystarczające, ale turystyka – ujmowana jako zjawisko interdyscyplinarne – nie doczekała się w literaturze jednolitego zdefiniowania. We wszystkich da się jednak znaleźć cztery powtarzające się cechy turystyki: jest dobrowolna, odbywa się w określonej przestrzeni, którą turysta pokonuje lub w której przebywa, ma różne cele, z wyłączeniem zarobkowych, ma miejsce w czasie wolnym (Mynarski 2003: 3–9). Ten sam autor widzi w turystyce – jako psychofizycznej aktywności człowieka – ważny i atrakcyjny sposób uczestnictwa w rekreacji oraz jeden z jej głównych środków wyrazu.

Survival postrzegany jako przedsięwzięcie turystyczne – podobnie jak w przypadku rozpatrywania go w ramach rekreacji – związany jest z dobrowolnym przeżyciem przygody w warunkach gwarantujących naturalne przeszkody, które należy pokonać (Kwiatkowski 2012: 94–109). Jest przy tym jedną z najbardziej oryginalnych i spektakularnych form turystyki przygodowej, co zgodnie podkreślają Łobożewicz (Łobożewicz 2001: 33–46), Zarzycki i Opoka (Zarzycki, Opoka 2007: 110–116) oraz Kruczek (Kruczek 2009: 9–16), niesie ze sobą ryzyko i niepewność kolejnych etapów przedsięwzięcia, czyli doświadczenia psychiczne rzadko pojawiające się w ustabilizowanym życiu, które uczestnicy wiodą na co dzień. Moda na aktywne formy wypoczynku i turystyki przyniosła ze sobą także zainteresowanie survivaliem. Poszukiwacze przygód mogą znaleźć dla siebie odpowiednią ofertę.

Już kilka lat temu Włodzimierz Kurek (Kurek 2007: 256–278) zauważył, że jedną z nowych i zyskujących na popularności form turystyki przygodowej jest turystyka przetrwania – survival. Zwracał uwagę na to, że ta formuła łączy w sobie element przygody, związany z koniecznością przetrwania w trudnych warunkach, z aktywnym wypoczynkiem, a także zapewnia bliski kontakt z naturą. Uczestnicy w trakcie takich wypadów uczą się m.in. zasad organizowania wyprawy oraz doboru ekwipunku, posługiwania się sprzętem potrzebnym do przetrwania, budowania schronień, udzielania pierwszej pomocy oraz wzywania pomocy, pokonywania przeszkód terenowych, orientacji w terenie, zdobywania i przyrządzania pożywienia, rozpalania ognia. Turystyka survivalowa spełnia także ważne funkcje psychologiczne. Pozwala uczestnikom na sprawdzenie się oraz ukształtowanie predyspozycji psychicznych i fizycznych podczas przystosowywania się do trudnych warunków, a w konsekwencji prowadzi do wzmocnienia wiary we własne możliwości.

W polskiej literaturze przedmiotu brakuje akceptowanej powszechnie definicji turystyki przygodowej, w ramach której dałoby się rozpatrywać zadania survivalu. Można wręcz stwierdzić, że jej pojmowanie ma charakter subiektywny, a najczęściej jest ona synonimem plenerowej rekreacji przygodowej. Ralf Buckley definiuje turystykę przygodową jako „działalność turystyczną nastawioną na aktywność w plenerze – gdzie wymagane jest przygotowanie fizyczne i podstawowy sprzęt – która uczestnikowi zapewnia przeżycia emocjonalne” (Buckley 2006: 75–83). Dla jednych przygodą będą wędrówki po połoninach, dla innych – obserwacja dzikiej przyrody w parkach narodowych, a dla jeszcze innych – wspinaczka skałkowa czy zajęcia z survivalu. Wydaje się więc, że turystykę przygodową wyróżniają przede wszystkim kwestie emocjonalne, co zresztą wynika ze znaczenia słowa przygoda⁶. Niewątpliwie wyróżnikiem turystyki przygodowej wśród innych rodzajów turystyki są trzy elementy: ryzyko, intensywniejszy niż zwykle wysiłek fizyczny, określone umiejętności zapewniające powodzenie wyprawie (Buckley 2006: 75–83). W związku z tym cechy te można również przypisać survivalowi traktowanemu jako działalność przygodową.

Survival można też uznać za składową turystyki kwalifikowanej – w tym kręgu przeżyć umieszcza ją Durydiwka (Durydiwka 2006: 21–27), zaś

⁶ Przygoda – niezwykle zdarzenie spotykające kogoś, odbiegające od zwykłego trybu życia tej osoby <http://sjp.pwn.pl/sjp/przygoda;2512049.html> [3.11.2014]

związki survivalu z turystyką kwalifikowaną podkreśla Czarnowski, pisząc: „wyprawy bliższe właściwej idei survivalu organizowano już w latach pięćdziesiątych XX wieku w Komisjach Turystyki Górskiej PTTK w Warszawie i Krakowie. Były to tzw. obozy wędrownie turystyki kwalifikowanej, zwanej przez niektórych wysoko kwalifikowaną. Zajęcia takie odbywały się głównie w Bieszczadach i Beskidzie Niskim (...) Dzikie tereny górskie, chaszcze, rwące rzeki, błotniste bezdroża i odludzia wymagały znacznego wysiłku, pełnego ekwipunku i sporej wiedzy turystycznej. Trasy tych wypraw były specjalnie utrudniane, np. marszem na przełaj w poszukiwaniu określonych celów, biwakowaniem »na dziko« oraz wyznaczaniem zadań specjalnych (...) Uczestnicy uczyli się technik wędrowki i przetrwania w ekstremalnych warunkach, testowali własne możliwości, rozładowywali stres – a wszystko w poczuciu przeżywania życiowej przygody. Niemalże znaczenie miała dla nich także satysfakcja z odkrywania nieznanymi zakątków oraz obcowanie ze wspaniałą przyrodą” (Czarnowski 2002: 52). Kolejną formą tego typu przedsięwzięć, zbliżoną już do właściwego survivalu, były wyprawy trampingowe – do

Azji, Afryki, Ameryki Południowej – podejmowane na początku lat 70. przez akademickie środowiska Krakowa.

Powiązanie turystyki kwalifikowanej – tym razem górskiej, a szczególnie wysokogórskiej – z survivaliem dostrzega też Marcin Lewandowski, który zwraca jednak uwagę, że to „szeroko pojęta wspinaczka wysokogórska jest nadrzędnym źródłem wiedzy dla sztuki przetrwania. Powyższe dziedziny turystyki wzajemnie się uzupełniają: survivalowcy korzystają z doświadczeń linowych wspinaczy, a turyści wysokogórscy, którzy zanim dotrą na górskie granie, muszą często pokonać lasy, rwące rzeki, lodowce, korzystają z osiągnięć survivalu” (Lewandowski 2010: 57–73).

Warto tu przywołać jeszcze zdanie Zygmunta Kruczka, który twierdzi, że „wśród różnorodnych form turystyki aktywnej i kwalifikowanej można wyróżnić turystykę survivalową albo survival turystyczny” (Kruczek 2009: 9–16).

Autor na potrzeby artykułu podjął próbę wyróżnienia form survivalu traktowanego jako aktywność turystyczno-rekreacyjną (zob. tab. 4). Wykorzystano w tym celu literaturę przedmiotu oraz obserwację uczestniczącą.

Tabela 4. Formy uprawiania survivalu (opracowanie własne na podstawie wyników obserwacji uczestniczącej oraz: Toczek-Werner 2002: 38–46, Łobożewicz 2001: 146–169)

FORMA SURVIVALU	CHARAKTERYSTYKA
Wycieczka terenowa	Przechadzka, przejażdżka lub wypad jednej bądź większej liczby osób poza miejsce zamieszkania w celach nauki i/lub ćwiczenia bądź doskonalenia wybranych technik przetrwalnych, poznania nowego terenu. Najczęściej dotyczy aktywności jednodniowej i weekendowej.
Obóz stacjonarny	Forma aktywnego wypoczynku grupy ludzi związana z uprawianiem survivalu, nauką nowych i/lub ćwiczeniem już posiadanych umiejętności przetrwalnych. Organizacyjnie przybiera najczęściej formę zespołu namiotów lub innego typu schronień usytuowanych pod gołym niebem, z prowizorycznym zapleczem kuchennym i sanitarnym. Najczęściej trwa od 5 do 12 dni i może przybierać charakter wakacyjny.
Obóz wędrowny	Wędrowka piesza z lekkim sprzętem obozowym, namiotami i przyborami kuchennymi, a często także z żywnością. Uczestnicy obozu wędrownego sami przyrządzają posiłki, zakładają obóz oraz ćwiczą elementy survivalu. Najczęściej przybiera charakter wakacyjny i trwa od 5 do 8 dni.
Rajd, bieg terenowy	Wędrowka co najmniej kilku grup turystyczno-survivalowych po określonym terenie, w trakcie której cały zespół realizuje zaplanowane zadania o charakterze survivalowym, wyszczególnione w regulaminie. Ważnym elementem jest współzawodnictwo pomiędzy zespołami. Może występować również rywalizacja indywidualna. Czas trwania rajdu / biegu terenowego, który może odbywać się o dowolnej porze roku, to 1–2 dni.
Złot, konwent	Impreza, w której biorą udział zarówno grupy zorganizowane, jak i uczestnicy indywidualni. Celem zlotu jest dotarcie do wyznaczonej miejscowości i pobyt w niej w celu wymiany survivalowych doświadczeń, spotkania z fachowcami z dziedzin sztuki przetrwania, prezentacji osiągnięć, planów itp. Czas trwania: 1–3 dni, pora roku: dowolna.
Warsztaty, kurs	Zajęcia teoretyczno-praktyczne doskonalące umiejętności z wybranego zakresu sztuki survivalowej bądź dotyczące ogólnie tej formy turystyki. Celem szkolenia prowadzonego przez instruktorów jest podnoszenie kompetencji survivalowych uczestników. Kursy mogą być połączone z uzyskaniem uprawnień instruktorskich. Czas trwania (o dowolnej porze roku): warsztaty – od kilku godzin do 3 dni, kursy – ok. 90–100 godzin dydaktycznych (6–8 dni).

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę wszelkie ustalenia teoretyczne oraz własne doświadczenia, w tym obserwację uczestniczącą, autor podjął próbę uzupełnienia bazy naukowej w zakresie *survivalu* i zdefiniowania sztuki przetrwania jako działalności turystyczno-rekreacyjnej. W takim ujęciu *survival* jest dobrowolną formą spędzania czasu wolnego w plenerze, mającą na celu przeżycie przygody połączonej ze zdobywaniem wiedzy i ćwiczeniem umiejętności związanych z przetrwaniem w warunkach opresyjnych, zwłaszcza w środowisku naturalnym. Istotą tej aktywności jest uzyskanie niezależności od czynników zewnętrznych (cywilizacyjnych) oraz poszukiwanie dróg radzenia sobie z własnymi słabościami. Aktywnością *survivalową* będą wszelkie przejawy aktywności rekreacyjnej i turystycznej związanej z przygotowaniem i uprawianiem *survivalu*, a więc zarówno samo uprawianie *survivalu*, jak i zainteresowanie kulturą

survivalową (przejawiające się w członkostwie w klubach i stowarzyszeniach *survivalowych*, poszukiwaniu informacji na ten temat w książkach, czasopismach i internecie, oglądaniu programów telewizyjnych, uczestnictwie w imprezach związanych z *survivalem*).

Należy sądzić, że unaukowanie wymykającej się wszelkim próbom zasufladkowania aktywności ruchowej, na którą moda – to przygasająca, to znów ożywająca – trwa już ponad dekadę, wyjdzie tylko na dobre. Przyczyni się to skuteczniejszego propagowania „multiwiedzy” *survivalowej*, zawierającej w sobie mądrości z wielu dziedzin – wszystkie służące potencjalnemu przetrwaniu i umożliwiające zrozumienie złożoności sztuki przetrwania. Jej istotą jest wiele zadań, które powiązane są z innymi dziedzinami wiedzy teoretycznej i praktycznej. Popularyzacja wyjdzie na dobre także dlatego, że postnowoczesny człowiek nadal zachowuje swoisty pociąg do odnowienia swoich związków z przyrodą i poznawania sekretów natury.

Bibliografia

Buckley R. (2006), *Adventure tourism research: a guide to the literature*, „Tourism Recreation Research” 31(2): 75–83

Czarnowski A. (2002), *Survival w PTTK*, „Gościńiec” 4(8): 52.

Darman P. (1995), *Podręcznik survivalu*, tłum. W. Kałużński. Pelta, Warszawa.

Durydiwka M. (2006), *Turystyka aktywna a turystyka kwalifikowana. Dylematy terminologiczne* [w:] Świeca A., Kałamucki K. (red.) *Turystyka aktywna i jej rozwój na Roztoczu – regionie pogranicza*, Kartpol, Lublin: 21–27.

Dworzyński M. (1998), *Survival – sztuka przetrwania*, „Super Tramp” 7/8: 16.

Groskrejc J. (1996), *Specyfika wykorzystania środków kultury fizycznej w przygotowaniu obronnym żołnierzy formacji lądowych Wojska Polskiego* [w:] Kalina R. M. (red.) *Wychowanie fizyczne w edukacji obronnej społeczeństwa*, PTNKF. SKF, Warszawa: 34–39.

Górka J. (2012), *Survival jako forma rekreacji* [w:] Siwiński W., Pluta B. (red.) *Teoria i metodyka rekreacji ruchowej w świetle aktualnych badań*, AWF, Poznań: 92–100.

Jakosz I., Działek A. (2009), *Elementy survivalu w programach imprez turystycznych dla dzieci*

[w:] Bergier J., Sroka M. (red.) *Survival w teorii i praktyce*, PWSZ im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska: 63–75.

Kalina R. M. (1997), *Szkoła przetrwania (survival) jako formuła ukierunkowanego przygotowania psychofizycznego pilotów wojskowych* [w:] „Polski Przegląd Medycyny Lotniczej” 4(3): 285–289.

Kalina R. M., Tomczak A., Jasiński T. (2002), *Stres a szkoła przetrwania* [w:] „Polski Przegląd Medycyny Lotniczej” 4(2): 397–404.

Kozielecki J. 1980: *Koncepcje psychologiczne człowieka*. PWN, Warszawa.

Kruczek Z. (2009), *Aktualne trendy rozwoju turystyki ze szczególnym uwzględnieniem survivalu*. [w:] Bergier J., Sroka M. (red.) *Survival w teorii i praktyce*, PWSZ im. Papieża Jana Pawła II Biała Podlaska: 9–16.

Kwiatkowski K. J. (2001), *Survival po polsku*. Tomczak, Łódź.

Kwiatkowski K. J. (2009), *Sztuka przetrwania – modus vivendi* [w:] Bergier J., Sroka M. (red.) *Survival w teorii i praktyce*, PWSZ im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska: 17–29.

Kwiatkowski K. J. (2012), *Przygoda survivalu* [w:] Palamer-Kabacińska E., Leśny A. (red.) *Edukacja*

przygodą. *Outdoor i adventure education w Polsce. Teoria, przykłady, konteksty*, Fundacja Pracownia Nauki i Przygody, Warszawa: 94–109.

Kurek W. (2007), *Turystyka*. PWN, Warszawa.

Kwilecka M., Brożek Z. (2007), *Bezpośrednie funkcje rekreacji*. WSE, Warszawa.

Lewandowski M. (2010), *Survival w górach wysokich* [w:] „Zeszyty Naukowe Almamer” 5(62): 57–73.

Łobożewicz T. (2001), *Podstawy turystyki*, WSE, Warszawa.

Mazurek R. (2005), *Czynniki decydujące o powodzeniu działań podejmowanych po przymusowym lądowaniu w ugrupowaniu przeciwnika* [w:] „Przegląd Sił Powietrznych” 6: 64–69.

McManners H. (1995), *Szkoła przetrwania*, tłum. M. Jannasz. Muza, Warszawa.

Mears R. (2011), *Bushcraft, czyli Sztuka przetrwania*, tłum. M. Piekoszewski. Helion, Gliwice.

Meissner H.-O. (1990), *Sztuka życia i przetrwania*, tłum. A. Sznaper. Bellona, Warszawa.

Mogiła-Lisowska J., Dąbrowska-Zielińska K., Śmieszek J. (2012), *Survival jako jeden z potencjalnych produktów turystycznych* [w:] Siwiński W., Tauber D.R., Mucha-Szajek E. (red.) *Teoria i praktyka usług turystycznych, rekreacyjnych i hotelarsko-żywieniowych w świetle badań*, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii, Poznań: 251–258.

Mynarski W. (2003), *Miejsce turystyki wśród form uczestnictwa w kulturze fizycznej*. [w:] Jędrzejczyk I., Mynarski W. (red.) *Turystyka w Polsce w warunkach integracji europejskiej i globalizacji rynku światowego*, AWF, Katowice: 3–9.

Pańkiewicz J. (1998), *Survival – sztuka przetrwania*. Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa.

Pańkiewicz J. (2008), *Sztuka podróżowania*. Zysk i S-ka, Warszawa.

Pańkiewicz J. (2006), *Jak żyć bezpiecznie w dżungli miasta. Podręcznik przetrwania*. Zysk i S-ka, Warszawa.

Pawełek A. (2004), *Survival – sztuka przetrwania. Praktyczny przewodnik*. PIW, Warszawa.

Pękała T. (1998), *Podstawy survivalu (sztuki przetrwania)*, „Wiedza Obronna” 1: 77–86.

Płoskonka P. (2014), *Spoleczne uwarunkowania uczestnictwa w survivalu jako formie aktywności turystyczno-rekreacyjnej*. Niepublikowana rozprawa doktorska. AWF, Warszawa.

Różański P. (2006), *Turystyka przygodowa w działalności studenckiego oddziału survivalowego S.O.S. „Knar” na terenach południowego Podlasia* [w:] Bochenek M., Godlewski G. (red.) *Walory turystyczne Euroregionu Bug jako czynnik aktywizacji gospodarczej i integracji społeczno-kulturowej zjednoczonej Europy*. ZWWF AWF, Biała Podlaska: 269–277.

Różański P., Sroka M., Dorosz M. (2005), *Zainteresowanie młodzieży wybranymi formami zajęć z zakresu szkoły przetrwania* [w:] Kubińska Z., Bergier B. (red.) *Rekreacja ruchowa w teorii i praktyce*, PWSZ im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska: 228–233.

Skorska K. (2003), *Przetrwać szkołę przetrwania*, „Survival” 4/5: 25–26.

Szmytke R. (1997), *Survival*. AWF, Warszawa.

Szmytke R. (1999), *Survival jako forma turystyki aktywnej* [w:] Łobożewicz T., Kogut R. (red.) *Turystyka aktywna, turystyka kwalifikowana. I ogólnopolska konferencja naukowo-metodyczna, ława 23–24 października. Zbiór materiałów pokonferencyjnych*, DrukTur, Warszawa: 198–203.

Ślusarski J., Orkisz M. (1994), *Kształcenie lotniczych kadr oficerskich dla potrzeb przyszłości*, „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej” 10: 30–45.

Toczek-Werner S. (2002), *Podstawowe pojęcia* [w:] Toczek-Werner S. (red.) *Podstawy turystyki i rekreacji*, AWF, Wrocław: 38–46.

Tomczak A., Różański P., Kuprianiuk A. M. (2012), *Opinie studentów Akademii Wychowania Fizycznego o zajęciach szkoły przetrwania realizowanych na obozie letnim*. [w:] Sokołowski M., Kaiser A., Brzozowski J. (red.) *Holistyczna koncepcja zdrowia w turystyce i rekreacji*. Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania, Poznań: 297–323.

Towell C. (2012), *Survival dla każdego*, tłum. A. Koper. Solis, Warszawa.

Trembaczowski A. (1998), *Zanim wyruszysz, czyli coś o survivalu*. Bellona, Warszawa.

Uryn B. A. (2001), *Survival z ludzką twarzą*. Bellona, Warszawa.

Uryn B. A. (2003), *Mój survival z ludzką twarzą*, „Survival” (3): 7–8.

Wiseman J. (2001), *SAS. Szkoła przetrwania*, tłum. A. Bezpińska-Ogłęcka, J. Jedliński, M. Krueger. Muza, Warszawa.

Wolańska T. (red.) (1989), *Rekreacja ruchowa i turystyka*. AWF, Warszawa.

Zarzycki P., Opoka D. (2007), *Survival jako forma turystyki przygodowej podejmowana przez młodzież Dolnego Śląska* [w:] Umiastowska D. (red.), *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, Albatros, Szczecin: 110–116.

Survival activities as a form of tourism and recreation - synthesis of the phenomenon based on polish issues

Abstract

This article aims to systematize the knowledge of survival seen as a form of tourism and recreation activities. Polish literature is lacks studies on the nature, which would thoroughly cover the issue in question. Vast majority of authors of books and publications (not necessarily academic ones) touching the subject of survival skills focus on technical aspects of survival, aside from theoretical issues relating to the matter.

On the basis of the available literature, participant observation and personal experience, the author attempts to synthesize pieces of information on survival, including proposed by him definition which sees it as a form of tourism and recreation activities, distinguishes its types, divides it according to forms of practice and identifies the main content of survival courses.

Keywords: recreation, outdoor recreation, survival

JEL: L83